

Hz. MUHAMMED'İN BİYOGRAFİSİ ÜZERİNE...

Nahide Bozkurt *

İnsanlık tarihinde bir dönüm noktası oluşturan, tarihe damgasını vuran Hz. Muhammed'in hayatını bilmenin, onu tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirmenin, Kur'an vahyini ve İslam kültürünü anlama ve anlamlandırma açısından önemi yadsınamaz bir gerçeklik olarak görülmektedir.

Hz. Muhammed'in hayatını anlama ve anlamlandırma yönünde çabalar sürekli var ola gelmiş, konuyla ilgili onlarca eser yazılmıştır. Amacımız bu eserlerin analizini veya kritiğini yapmak değildir. Böyle bir uğraşının bu makalenin sınırlarını aşacağı açıktır. Bu makalenin çerçevesini, Hz. Muhammed'in hayatını kendi tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirebilmek, onu gerçek tarihi kimliğine oturtabilmek için tarih metodolojisi açısından birkaç noktayı vurgulamak olacaktır.

Hz. Muhammed'i tanımak, onun hayatını bilmek, vahiy ve olaylar karşısında takındığı tutumu tespit edebilmek; hem Kur'an'ı hem de geleneksel kültürümüzü anlama ve anlamlandırma yolunda bize ışık tutacaktır.

Vahyi ve Hz. Muhammed'i anlayabilmek için; Hz. Muhammed'in Peygamberlik ile başlayan risalet döneminin yanı sıra, onun Peygamberlik öncesi yaşamını da bilmek ve içinde bulunduğu toplumu sosyal, kültürel, siyasi ve dini kabuller açısından tanımak gerekmektedir.¹

Bunu yapabildiğimiz ölçüde Hz. Muhammed'i kendi tarihsel bağlamı içinde kavramamız mümkün olabilecektir. Bu da Hz. Muhammed'i anlamada, tanımada, dönemin sosyal, kültürel ve geleneksel yapısını bilmede önemli bir rol oynayacaktır. Kişiler kendi tarihi döneminden soyutlanarak algılanamaz. Bu Hz. Muhammed için de geçerlidir diye düşünüyoruz. İçinde bulunulan tarihsel

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1 Hz. Muhammed (as)'in içine doğduğu sosyal, kültürel ve dini kabullerin ne olduğu noktasında da Kur'an büyük ölçüde ışık tutmaktadır Bu konudaki bir çalışma için bkz. İzzet Derveze, Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, çev.: Mehmet Yolcu, (İstanbul, 1998), I.

koşullar ne kadar iyi tespit edilirse Peygamber'in de etken olduğu tarihi zaman dilimini en iyi şekilde algılamak o derece mümkün olacaktır.

Tarihsel bir olgu asla momentinin dışında tam anlamıyla açıklanamaz.² O çağın zihinsel atmosferiyle yoğrulmak Peygamber'i anlamaya ve anlatmaya yönelik bir çabanın önceliklerindedir.

Tarihi Malzemenin Güvenilirliği Sorunsalı

“...Geçmişte olanların ancak bir bölümünün aktarılabilir olduğu ve hiçbir tarihinin anlatımının geçmişe tam karşılık olarak gelmeyeceği”³ bunun yanı sıra kaynakların çoğunluğunun şu ya da bu şekilde yanlış, eksik, önyargıların etkisiyle yazılmış olabileceği⁴ gerçeği Hz. Muhammed'in biyografisi için de doğrudur.⁵

Hz. Muhammed'in ilk biyografisi onun vefatından ancak bir yüzyıllık zaman dilimi geçtikten sonra yazılabilmektedir. Bu tarihsel gecikmenin getireceği bazı sorunlar, İslam tarih yazıcılık anlayışı ile birleştiğinde bazı güçlükleri bünyesinde barındırabilecektir.

İlk dönem İslam tarih yazıcılığının “haber” diye isimlendirilen formunun önemli özellikleri:

her haberin bağımsız olduğu,
birden fazla olaylar arasında bir bağın kurulmaması,
olayların başka herhangi bir referansla desteklenmeyişi,
olayları aktaran tarihinin analiz yapmadan rivayetleri olduğu gibi aktarmasıdır.

6

Rivayetler kitaplara genelde kritik edilmeden aktarılmışlardır. Bunun yanı sıra yazarların sahip oldukları görüş, inanç veya ekolün yanlılığına sahip olarak olayları algılama ve buna bağlı olarak olay ve olguları anlatmaları, bazen de kendisinden rivayet aktarılan kişinin kendi varsayımlarını olmuş gibi

2 March Bloch, Tarihin Savunusu, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara, 1994), s. 26.

3 Keith Jenkins, Tarihi Yeniden Düşünmek, çev.: Bahadır Sina Şener, (Ankara, 1997), s. 23.

4 John Tosh, Tarihin Peşinde, çev.: Özden Arıkan, (İstanbul, 1997), s.66.

5 Hz. Muhammed'in biyografisi ile ilgili klasik literatür olarak bilinen bilgi kaynağı siyer adı verilen biyografi tarzındaki eserlerdir. Bunlar içerisinde İbn İshak (ö.151/768) “Sire”si (Bu eser Siretu İbn İshak adı altında Muhammed Hamidullah tarafından tahkikli olarak neşredilmiştir. Siretu İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar, tahk.: Muhammed Hamidullah, (Konya, 1981), Vakidi'nin (ö. 207/822) Kitabu'l-Meğazi'si (Vakidi, Kitabu'l-Meğazi, tahk.: Marsden Jones, I-III, (Beyrut, 1966), İbn İshak'ın eserini farklı açılardan ele alarak yeniden gözden geçirerek kısaltmalar yapan kendisi de esere katkılarda bulunan İbn Hişam (ö.218/833)'in es-Siretu'n-Nebeviyye (İbn Hişam, es-Siretu'n-Nebeviyye, tahk.: Mustafa es-Sakka ve 2 arkadaşı, I-IV, (Mısır, 1936.) adlı eserleri temel kaynaklar niteliği taşımaktadır.

6 Bu konuda bkz. Franz Rosenthal, A History of Muslim Historiography, (Leiden, 1968), s. 66-67.

göstermesi gibi sorunlar söz konusu kaynaklara eleştirel gözle bakmayı zorunlu kılan durumlardır.

İşte bu noktada Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili ayrıntılı malzemeye sahip olmamıza rağmen bu malzemenin ne kadar güvenilir olduğu sorusunu sormak durumundayız. Bu açıdan Hz. Muhammed'in biyografisini yazacak kişinin, söz konusu malzemeyi modern tarih yazımının metodları ışığında değerlendirmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in doğruya yakın bir biyografisini ortaya koymak için akademik bir tarihçinin Kur'an'ı ana kaynak olarak kriter alması gerekmektedir. Çünkü Kur'an hemen yazıya geçirildiğinden o dönem için çağdaş bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ancak Kur'an bir tarih kitabı olmadığından, orada Hz. Muhammed'in hayatının kronolojik ayrıntılarının yer almayacağı da gözdardı edilmemesi gereken bir husustur. Hz. Muhammed'in hayatı Peygamberlik öncesi ve sonrasıyla uzun bir zaman dilimini içermektedir. Dolayısıyla Kur'an'a aksetmeyen bir çok olay ve olgu bu konuda tarihin malzemesini teşkil etmektedir. Kur'an, ancak Hz. Muhammed'in kişiliği ve misyonunu gerçekleştirme noktasında takındığı tavrın ve üslubun ne olduğu noktasında belirlenimlerde bulunmaktadır. Bu doğrultuda Kur'an'ın belirlenimleri hareket noktası olmalıdır. İşte Kur'an'ın çizdiği tabloda Hz. Muhammed'i anlar ve tanırsen tarih rivayetleri çözümlememiz, doğru ve yanlış olanları ayırt edebilmemiz büyük ölçüde kolaylaşacaktır. Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in şahsiyeti ve misyonu ile ilgili belirlenimlerini tespit etmeye çalışırken de Kur'an metnine önyargısız yaklaşmanın, metnin ne demek istediğini anlamaya çaba sarfetmenin ve Kur'an'ı bir bütünlük içerisinde, kendi iç dinamikleriyle anlamaya çalışmanın bizi gerçeğe ulaştıracak bir bilimsel tavır olarak benimsenmesi gerekmektedir.

Özetle Kur'an ve ilk geleneksel anlatımlar birbirini tamamlayan kaynaklar olarak görülmeli⁷. Kur'an'a aksetmeyen bir çok olay ve olgu da tarih metodolojisi ışığında yeniden kurgulanmalıdır. Kur'an'ın kesin belirlenimlerde bulunduğu konularda da geleneksel anlatımlar kuşkuyla karşılanmalı ve bunlara bilimsel değer yüklenmemeli diye düşünüyoruz.

Sorunsal Tarihi Malzemeye Örnek Vermek Gerekirse...

Hz. Muhammed'in Peygamberlik öncesi hayatını ortaya koyma noktasında temel kaynaklarımızdaki anlatımlardan birkaç örneği verdikten sonra, bunları yukarıda sözünü ettiğimiz teorik yaklaşımların ışığında analiz etmeye çalışacağız.

7 Bkz. W. Montgomery Watt, Hz. Muhammed Mekke'de, çev.: Rami Ayaz-Azmi Yüksel, (Ankara 1986), s. 6

“Resulullah’ın annesi Amine bintü Vehb şöyle anlatırdı: ‘ Muhammed’e hamileyken, bana gelindi ve şöyle denildi: “Sen bu ümmetin efendisine hamilesin...”⁸

“Kuşkusuz onun işareti, dünyaya geldiği zaman, onunla beraber, Şam topraklarından Busra saraylarını dolduran bir nurun çıkması ve kendisine Muhammed isminin verilmesidir. Onun Tevrat’daki ismi Ahmed-Yer ve Gök ehli onu över- İncil’deki ismi Ahmed- Yer ve Gök ehli onu över- Furkan’daki ismi de Muhammed’dir. “⁹

H.z. Muhammed’in süt annesi Halime anlatıyor: “... Muhammed ile kardeşi evlerinin arkasında kuzu güdüyorlardı. Kardeşi koşarak gelip bana ve babasına:

“Üzerlerine beyaz elbiseler giyinmiş iki adam Kureyşli kardeşimi tutup yere yatırdılar ve karnımı yardılar. Şimdi de onun içini karıştırıyorlar!” dedi. Bunun üzerine ben ve babası evden çıkıp Muhammed’in yanına vardık. Çocuğu yüzü sararmış bir durumda ve ayakta bulduk. Ben ve babası onu kucaklayıp “Ey çocuğum! Sana ne oldu? Deyince o bize “Üzerlerine beyazlar elbiseler giyinmiş iki adam beni yere yatırdılar. Karnımı yardılar ve karnımdan bir şey çıkardılar. Sonra onu yine yerine koydular.” dedi. Bunun üzerine çocuğu alıp birlikte döndük.”¹⁰

“Bir gün arkadaşlarından bir grup H.z. Muhammed’e: Ya Resulullah! Bize kendinden bahset” dedi. Resulullah da anlatt: “Davetim, atam İbrahim’in daveti, İsa’nın müjdesidir. Annem bana hamile iken, kendisinden bir nur çıkmış, o nurla Şam taraflarında bulunan Busra sarayları aydınlanmış. Sa’d b. Bekr oğullarına emzirilmek üzere verilmişim. Erkek süt kardeşimle beraber kuzular arasındayken, beyaz elbiseli iki adam geldi. Ellerinde içi kar dolu altından yapılmış bir tas vardı. Beni yatırdılar, karnımı yardılar, kalbimi çıkarıp yardılar, ondan siyah pıhtılaşmış bir kan çıkardılar ve attılar. Sonra kalbimi ve karnımı o karla yıkadılar. Temizleyince eski haline getirdiler...”¹¹

“Ebu Talib bir kabile ile birlikte ticaret amacı ile Suriye’ye gitmek istedi; yola çıkmak için hazırlanıp yolculuğa karar verdiği zaman Tanrı elçisi üzülüp ona sarılarak kendisinden ayrılmak istememiş. Bu duruma dayanamayan Ebu Talib, “Tanrıya and içerim ki onu yanıma alıp birlikte götüreceğim. O benden ayrılmayacak ben de ondan ayrılmayacağım” veya buna benzer sözler söyledi. Böylece onu yanında götürdü. Kabile, Suriye topraklarında bulunan Busraya

8 İbn İshak, s. 22; Ayrıca Bkz. İbn Hişam, *H.z. Muhammed’in Hayatı: es-Siretü’n-Nebeviyye*, çev.: İzzet Hasan-Neşet Çağatay, I, 100.

9 İbn İshak, s. 22.

10 İbn İshak, s. 27; Ayrıca Bkz. İbn Hişam, *H.z. Muhammed’in Hayatı: es-Siretü’n-Nebeviyye*, I, 103.

11 İbn İshak, s. 28; Ayrıca Bkz. İbn Hişam, *H.z. Muhammed’in Hayatı: es-Siretü’n-Nebeviyye*, I, 104.

geldi. Burada Bahira adlı bir rahip, küçük bir tapınakta yaşıyordu. Bu rahip Hıristiyanlar arasında en bilgili bir kimse idi. Eskiden beri bu küçük tapınakta bulunan bir kitap burada yaşayan rahiplere geçtiği için, eline bu kitap geçmiş olan her rahip Hıristiyanların en çok bilgili kimsesi olurdu. Söylendiğine göre rahipler bu kitabı, yaşlısı gencine aktarmak suretiyle birbirinden devralırlardı. Bu ticaret kafilesindeki Mekkeliler o yıl Bahira'nın yanına indiler. Kureyş ticaret kafileleri çoğu zaman rahip Bahira'nın yanına uğrarlardı, fakat Bahira onlarla hiç konuşmaz ve ilgilenmezdi. Söylendiğine göre bu sefer Kureyşliler, yanına uğradığında, tapınağından bakıp gördüğü bir şeyden dolayı onlara yemek vermiş. Gene söylendiğine göre rahip, tapınağından kafilenin gelişini seyredirken bir bulutun Tanrı elçisini gölgelediğini görmüş. Kafile gelip bir ağacın altına konmuş. Bahira; bulutun, ağacın üstüne geldiğini ağacın dallarının Tanrı elçisinin üstüne eğilip gölge ettiğini de görmüş.

Bahira bunu görünce tapınaktan inmiş, Kureyşli adamları çağırılmış ve onlara “Ey Kureyşliler! Size yemek yaptım. Bu yemeğe hepinizin, büyüğünüzün, küçüğünüzün, kölenizin ve hürünüzün gelmenizi arzu ederim” demiş. Bunun üzerine onlardan biri “Ey Bahira! Tanrıya and içerim ki bugün sende başka bir hal var. Biz sana her zaman uğrarız. O zamanlar bize böyle bir şey yapmazdın. Bugün sendeki bu hal nedir?” diye sordu. Bahira da “Evet doğru söyledin, fakat ne de olsa siz konuksunuz. Bunun için size konuklamak, yemek vermek istedim. Bu yemekten hepiniz yiyiniz.” dedi.

Bütün Kureyşliler yemek yemeye geldiler. Ancak Tanrı elçisi küçük olduğu için adamların eşyalarının yanında ağacın altında kaldı. Bahira gelenler arasında onu ve tanıdığı alameti göremeyince “Ey Kureyşliler! Aranızdan hiç biriniz eksik olmadan hepiniz soframda bulunmalısınız.” demiş. Kureyşliler “Ey Bahira! Gelmesi gereken herkes geldi. Ancak aramızda en küçük yaşlımız olan bir çocuk eşyaların yanında kaldı.” dediler. Bahira “Yapmayın, onu da çağırın; sizinler birlikte yemekte bulunsun.” dedi. Bunun üzerine Kureyşlilerden biri “el-Lat ile el-Uzza adına and içerim ki Abdülmuttalib oğlu Abdullah'ın oğlunun bizimle birlikte bu yemeğe gelmeyişi bizim için küçük düşüştür. Onu da birlikte getirmeliydik.” dedikten sonra kalkıp çocuğu kucaklayarak getirip öbürlerinin arasına oturtmuş. Bahira çocuğu görünce ona çok dikkatle bakmaya, vücudunda daha önce bildiği bazı yerleri kontrol etmeye başladı. Halk yemekten kalkıp dağıldıktan sonra Bahira, çocuğa doğru gelip şöyle dedi: “ Bak delikanlı! el-Lat ve el-Uzza hakkı için sana soracağım şeylerin cevabını ver.” Bahira Kureyşlilerin bu iki put üzerine and içtiklerini duyduğu için çocuğa böyle söyledi. Söylendiğine göre Tanrı elçisi Bahira'ya; “el-Lat ile el-Uzza adına benden bir şey isteme. Tanrıya and içerim ki onlardan nefret ettiğim gibi hiçbir şeyden nefret etmem.” Bunun üzerine Bahira “Peki Tanrı hakkı için sana soracağım şeylerin cevabını ver.” dedi. Çocuk: “Öyleyse istediğini sor.” dedi. Bundan sonra Bahira çocuğa, uykusuna, durumuna ve

bunlardan başka hallerine ve işlerine dair sorular sormaya başladı. Tanrı elçisi bu soruların cevabını verdi. Hepsi de Bahira'nın önceden bildiği sıfatlara uyuyordu. Bahira son olarak çocuğun sırtına da baktı ve iki omuzu arasında tastamam daha önce bildiği bir de Peygamberlik mührünü gördü.

Bahira sorularını bitirdikten sonra çocuğun amcası Ebu Talib'in yanına gelip ona, "Bu çocuk senin neyin olur?" diye sordu. Ebu Talib "Oğlumdur." cevabını verdi. Bahira "Hayır! O senin oğlun değil. Bu çocuğun babası sağ olmamalıdır." dedi. Ebu Talib "doğru...O benim yeğnimdir" dedi. Bahira "Peki babası ne oldu?" dedi. Ebu Talib " Annesi bu çocuğa gebe iken o öldü" dedi. Bunun üzerine Bahira "Doğru söyledin. Bu yeğnini hemen memleketine geri götür; Onu Yahudilerden korusun. Tanrıya and içerim ki Yahudiler çocuğu görünce benim anladıklarımı anlarsa ona kötülük yaparlar. Çünkü senin bu yeğninin ileride büyük bir şansı olacaktır, sen onu hemen geri memleketine götür." dedi."¹²

Bu ve benzeri rivayetlerin bulunduğu nokta; Hz. Muhammed'in annesinin ona hamile kalışıyla birlikte olağanüstülüklerin başladığı, peygamberliğinin çok küçük yaşından itibaren öngörüldüğü ve kendisinin bu olağanüstülüklerin bilincinde olduğudur.

Yukarıda verdiğimiz rivayetlerden çıkarılacak sonuç ise Hz. Muhammed'in bir peygamberlik beklentisi içerisinde olduğu, çevresinin de bu durumdan haberdar olduğudur.

Böylesi bir beklentinin varlığını acaba aynı kaynaklar doğrulamakta mıdır? Bunun için de Hz. Muhammed'in ilk vahiy tecrübesi ile ilgili verilen rivayetleri takip etmek gerekmektedir. Hz. Muhammed'in ilk vahiy tecrübesi ile ilgili rivayetlerde, Hz. Muhammed'in bu durumu hiç de olağan karşılamadığı, hatta "...Allah'ın yaratıklarından en nefret ettiğim şairler ve mecnunlardır. Acaba ben de mi bunlardan oldum..."¹³ diyerek endişe ettiği ifade edilmektedir.

Belazuri'deki bir rivayete göre de Cebrail kendisine "Ey Muhammed!" diye seslendiğinde koşarak Hz. Hatice'ye gitmiş ve ona "Kahin olmaktan korkuyorum."¹⁴ demiştir.

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir diğer rivayet de Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e görünen varlığın, bir melek mi yoksa bir şeytan mı olduğunu sınamasıdır.¹⁵

12 İbn-i Hişam, Hz. Muhammed'in Hayatı: es-Siretü'n-Nebeviyye, I, 111-113.

13 Bkz. İbn İshak, s.101.

14 Bkz. Belazuri, *Enşabu'l-esraf*, tahk.: Muhammed Hamidullah, (Kahire, ts.), I, 104.

15 "Hatice Tanrı elçisine (as) "Ey Amcam oğlu! Şu sana gelen melek bir daha gelirse bana haber verebilir misin?" demiş. Tanrı elçisi ona: "Evet haber verebilirim." demiş. Hatice ona: "Öyle ise bir daha sana geldiği zaman bana haber ver." demiş. Çok geçmeden Cebrail (A.S.) her defasında yaptığı gibi gene ona gelmiş. Tanrı elçisi (as) Hatice'ye dönüp "Ey Hatice! İşte Cebrail geldi." demiş. Hatice ona "Ey amcam oğlu, kalk da sol dizimin üstüne

Bir diğer haberler grubu da “Fetret-i Vahiy” diye nitelendirilen ve 3 yıla yakın bir zaman dilimini içerdiği kabul edilen “Vahyin kesilmesi” karşısında Hz. Muhammed’in yaşadığı psikoloji ile ilgilidir. Kaynaklarımızın verdiği bilgilere göre vahiy belli bir süreyle kesilince Hz. Muhammed çok üzülmüş, bu üzüntüyle dağın zirvesine aşağıya atlamak için çıkmıştır. Bu arada Cebrail ona görünmüş ve “*Sen Allah’ın nebisisin.*” demiş, bunun üzerine de Hz. Muhammed sakinleşmiştir.¹⁶

Hiz. Muhammed’in risalet öncesi yaşamından verilen kesitlerde, onu olağanüstü bir varlık olarak görme eğilimi ve peygamber olacağının öngörülmesi gibi bilgileri içeren rivayetlerle, onun ilk vahiy tecrübesi karşısında hiç de bilen, beklenti içerisinde olan biri olarak görünmemesini içeren rivayetler iç çelişmeler sergilemektedir.

İlk vahiy tecrübesi ile ilgili rivayetlere baktığımızda Hz. Muhammed hiç de beklenti içerisinde olan bir insan tavrı sergilememiş; tam tersine şaşırılmış, hatta kendisine vahiy getiren varlığın melek mi, yoksa şeytan mı olduğu ayırımını yapamamıştır.

Rivayetlerdeki bu iki farklı noktaya vurgu, söz konusu rivayetleri eleştiriye tabi tutmanın ve analiz etmenin gereğini göstermektedir.

İç çelişmeler içeren rivayetlerle karşılaşılnca ana kaynak konumunda olan Kur’an’ın bu konuda belirlenimleri varsa bunlar yol gösterici bir nitelik arz etmelidir.

Belirtilen rivayetlerle ilgili Kur’an’ın bize bakış açısı kazandıracak ayetleri:

“De ki: ‘Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi.

Bundan önce aranızda uzun süre yaşamıştım, düşünmüyor musunuz.’ ”¹⁷

“Sen, Kitab’ın sana bırakılacağını da ummazdın. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak bu kitap sana indirildi”¹⁸

otur.” demiş. Bunun üzerine Tanrı elçisi (as) kalkıp Hatice’nin sol dizinin üstüne oturmuş. O zaman Hatice ona “Onu görüyor musun?” diye sormuş, Tanrı elçisi “Evet görüyorum.” demiş, Hatice ona “Öyle ise kalk sağ dizimin üstüne otur.” demiş. Tanrı elçisi (as) kalkıp Hatice’nin sağ dizinin üstüne oturmuş, o zaman Hatice ona “Şimdi de onu görüyor musun?” diye sormuş. Tanrı elçisi “Evet görüyorum.” demiş. Hatice ona “Peki, öyleyse kalk kucığıma otur.” demiş. Tanrı elçisi (as) kalkıp Hatice’nin kucığına oturmuş. Hatice ona “Hala onu görüyor musun?” diye sormuş, o da “Evet görüyorum.” demiş. O zaman Hatice, kucığında Tanrı elçisi (as) oturmuş bulunduğu halde yüzünü açıp peçesini indirmiş ve Muhammed’e “Nasıl, hala onu görüyor musun?” diye sormuş, o da “Hayır, artık görmüyorum.” demiş. Bunun üzerine Hatice Muhammed’e “Ey amcam oğlu! Müjde olsun. Bu işte diren, Tanrı’ya and olsun ki bu bir melektir, şeytan olamaz.” demiş. İbn-i Hişam, I, 151-152; Ayrıca Bkz. İbn-i İshak, 113; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 89.

16 Taberi, *Tarihu’ul-umem ve’l-mulük*, tahk.: Muhammed Ebu’l Fazl İbrahim, (Beyrut, ts.), II, 305; Ayrıca Bkz. Belazuri, I, 108.

17 Yunus, 16

18 Kasas, 86

olmalıdır.

Sonuç

Çok öz olarak göstermeye çalıştığımız gibi Hz. Muhammed'in biyografisi ile ilgili tarihi malzemenin çeşitliliğine, zenginliğine, iyi niyetimiz eklense bile doğruyu arama dürtüsü, söz konusu geleneksel anlatımlara kuşkucu bir gözle bakma gereksinimini güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Tarihi malzemeyi güvenilir kılmanın yolu da bilimsel yaklaşımlarla verileri yeniden ele almak, gözden geçirmek ve yöntembilimsel kaygılar içerisinde hareket etmektir.

Öyle görünüyor ki Hz. Muhammed'i kendi tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirmek, onu gerçek tarihi kimliğine oturtmak için klasik literatürümüzü modern tarih yöntemleri ışığında yeniden gözden geçirmeliyiz diye düşünüyoruz.